

A termelőszövetkezetek krónikája

Idén ötven éve, hogy megalakult a Mezőgazdasági Szövetkezők és Termelők Országos Szövetségének (MOSZ) jogelődje, a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa (TOT). Egy cikkbe aligha fér bele, mi minden történt az elmúlt évtizedekben, de az azért igen, hogy a mérföldköveket megemlítsük. Horváth Gábor főtítkárral beszélgettünk.

Öt évtizeddel ezelőtt az MSZMP párhataozattal hozta létre a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsát, a MOSZ elődszervezetét. Fontos megemlíteni, hogy 1968-ban *Nyers Rezső* nevével jegyzett gazdaságpolitikai reformot vezettek be, és ekkorra már létrejött a kollektív mezőgazdaság. Az akkori pártvezetésnek az volt a dilemmája, hogy hogyan illeszthető be a tervgazdaságba a termelőszövetkezetek tevékenysége, ugyanis az állami tulajdonlással szemben a téeszek egyfajta önszerveződésel működtek. Végül az a döntés született, hogy a szövetkezetek felügyeletét egy sajátos szervezet közvetítésével oldják meg, és nem az állami tulajdonba való beolvasztást tűzték ki célul.

Igazi érdekképviselet

A történelmi hűség kedvéért kell megjegyezni, hogy a TOT megalakulása előtt is volt már egy érdekképviseleti szervezet, amelyet Termelőszövetkezetek Országos Tanácsának hívtak. De váltás történt azzal, hogy a TOT önszerveződés keretében jött létre, míg az elődjét az állam hozta létre, és a tanács tagjait a minisztertanács és a miniszter nevezte ki, aki egyben a tanács élén állt. Ez még a szovjet típusú kolhozrendszerhez hasonlított.

Horváth Gábor a körülményeket illetően még egy dolgot említ: 1964-ben leváltották Hruscsovot, az SZKP főtítkárárt. Ez azért érdekes a TOT szempontjából, mert Hruscsov volt az, aki előszeretettel tallózott a magyar mezőgazdaságból, fi-

gyelemmel kísérte a történéseket, és még öt fehér lovat is kapott. Akkor, 1963–1964-ben indult el egy folyamat, ami szembement a szovjet rendszerrel, de mire az önszerveződés zöld utat kapott, addigra már Brezsnyev volt hatalmon, aki nem mutatott akkora érdeklődést a magyar mezőgazdaság iránt, mint elődje. Magyarország vezetése viszont éppen ekkor döntött úgy, hogy nem az állami irányítást erősíti a mezőgazdaságban, hanem a hazai mezőgazdaság több mint kétharmadát képviselő termelőszövetkezeteknek adott lehetőséget arra, hogy létrejöjjen érdekképviseleti szervezetük, a TOT. Ez akkor azért volt újdonság, mert a szakszervezetek kívül még nem volt érdemi érdekképviselet.

A főtítkár újszerű és előremutató lépésként értékelte a TOT megalakulását, ami egyfajta váltást jelzett a pártvezetés gazdaságpolitikájában. Persze, nem volt sima az út, sőt, úgy is fogalmazhatunk, hogy nagyon rögös út volt ez, mert míg az induláskor tiszta, reményteli gondolatok fogalmazódtak meg, addig a továbbiakban a politikai viszonyok rendre problémákat okoztak a szektorban. Ez az időszak valójában „húzd meg, ereszd meg” küzdelmekkel telt: adtak egy kis mozgásteret a szövetkezeti körnek, de közben fékeztek is a fejlődést. S volt olyan sajnálatos esemény is, hogy börtönbe zártak szövetkezeti vezetőket, akik a reformgondolat szellemében bátrabban, a politikának túl gyorsan léptek. Hogy értsük, miről van szó: a kiegészítő

tevékenységek szervezésének az időszakában történtek ezek a börtönbe záráások.

A TOT feladatai

A magyar mezőgazdaságnak azonban a párthataozatok szerint fejlődni kellett, mert ebben az időszakban argentin marhahúst evett a magyar nép, tehát meg kellett termelni a magyar lakosság élelmét. Aztán pedig az agrárexportot is fel kellett futtatni a nemzetközi fizetőképesség fenntartása okán, és ennek következtében a megszorításokat lazítási politika váltotta fel. A pártvezetés ugyanis belátta, hogy az export sokkal fontosabb, mint egy-egy politikai körnek az a félelme, hogy a szövetkezeti szektorral elszalad a szekér a magángazdaság vagy a vállalkozás szabadságának irányába. Akkor, amikor a politika úgy döntött, hogy egy önszerveződésnek ad lehetőséget, és nem az állami irányítást vállalja fel, rendkívül súlyos feladatokat megoldását bízta a TOT-ra, fontos szerepet szánt az érdekképviseletnek. Ez pedig azt jelentette, hogy minden lépésnek, ami a szektorban történt, a TOT-nak jóvá kellett hagynia, és a Parlamentben a TOT véleményét is ismertetni kellett. Ilyen értelemben jelentős hatalommal rendelkezett a TOT vezetése, de inkább a felelősséget kell hangsúlyozni, semmint a hatalmi oldalt. A TOT támogatására volt tehát szükség ahhoz, hogy a szabályozásban, a szövetkezeti gyakorlatban a dolgok megvalósuljanak.

Horváth Gábor a legfontosabb értéként azt említette, hogy ezzel a szervezeti rendszerrel lényegében megteremtődött a szektor önállósága, ami mindenképpen a TOT-nak köszönhető, hiszen azt akadályozták meg, hogy a szövetkezeteket az állam integrálja az állami gazdaságokba, a mezőgazdasági kombinátokba. Az is

nagy eredmény, hogy ez a szektor lényegében átmentette és fejlesztette a kisgazdaságokat, hiszen a TOT rendszeresen törekedett arra, hogy nyitni lehessen ebbe az irányba. Hogy sikerrel tették ezt, azt a háztáji mezőgazdaság kialakulása igazolta.

Egyfajta pilot program

Az eredmények között kell azt is megemlíteni, hogy a demokratikus intézményrendszer „pilot programjaként” működött a TOT. Az érdekképviseletben választották a vezetőket, évente közgyűlést kellett tartani, a vezetőknek évente a tagok elé kellett állniuk és be kellett számolniuk az eredményekről, míg a tagok szavaztak a beszámolóra. A szövetkezet tehát maga volt az ellenőrző szerv, vagyis a demokratikus intézményrendszer elemei már a rendszerváltás előtt megjelentek, a működésük gyakorlattá vált. S ne felejtjük el, hogy csak a mezőgazdasági körben csaknem 1 millió embert foglalkoztatott a szövetkezeti szektor.

A szektor gazdasági tevékenységét is érdemes górcső alá venni. A szövetkezetek kiegészítő tevékenysége szinte felszámolta a hiánygazdaságot, a melléküzemágakban kezdődött meg a hiánycikkek gyártása. Az előrelépésben, az újításokban is jeleskedett a szektor. Például Magyarországon elsőként jelent meg egy

szövetkezetben a számítógépek elterjedését elősegítő alkairészgártás, hiszen a sári-sápi szövetkezet melléküzemében kezdtek el nyomtatott áramköröket gyártani. Ez azt is jelezte, hogy nem csak a szántás-vetéshez értettek a szövetkezeti szektorban dolgozók. A teljesség kedvéért azt is el kell mondani, hogy a termelőszövetkezeti szektorban központi kérdés volt a szociális ellátás színvonalának emelése. A TOT jegyzőkönyveiből kitűnik, hogy évről évre szóvá tették az állami vállalatok dolgozói és a parasztiok közötti hátrányos megkülönböztetést, amely a szociális rendszer elemeiben fedezhető fel, amelyek közül a nyugdíjrendszer volt a legfontosabb. A termelőszövetkezeti szektor évről évre ért el eredményeket abban, hogy végül a szövetkezeti tagokat is befogadják az állami szociális rendszerbe. Amikor a nyugdíjrendszert kiterjesztették a szövetkezeti tagokra is, akkor azzal kellett szembe nézni, hogy a tagoknak nincs elegendő évük a szolgálati időhöz. Maradandót alkottak, amikor bevezették a szövetkezeti járadékosok intézményét. A mai nyugdíjrendszer is számon tart még néhány ezer olyan embert, aki szövetkezeti járadékot kapott a múlt rendszerben.

Megszűntek a jó gyakorlatok

Ami a nyugdíjrendszert illeti, a TOT annak idején elérte, hogy a szövetkezetekben 150 nap kellett egy férfiembernek és 100 nap kellett a nőknek egy év elszámolásához a nyugdíj-jogosultsághoz, mivel a mezőgazdaság sajátosságai nem tették lehetővé az egész éves folyamatos munkát. A rendszerváltás után – fondorlatos módon – a szövetkezetekben meglévő nyugdíjszabályozást egyszerűen „kihajították”.

A mai mezőgazdaságban a legnagyobb hiány ez a szociális rendszer, amely következetes volt nemcsak az üdülés, hanem a képzés terén is. Minden télen, amikor a mezőgaz-

daság a téli álmát aludta, a szövetkezeti vezetőknek és a szakembereknek képzéseken kellett részt venniük, amelyeket az érdekképviselő szervezett. A képzéseken a legfrissebb közgazdasági ismereteket is megkapták a résztvevők, és az új vezetőket felkészítették a szövetkezeti vezetés jog- és hatásköreinek gyakorlására is. A képzés olyan permanens feladat volt, hogy a szektorban dolgozóknak természetessé vált. A képzéseket a MOSZ ma is szervezi, persze lazább keretek között.

Példaértékű

A szövetkezeti rendszer a korát ugyan nem előzte meg, de a környezetét úgy alakította, hogy ma is példaértékű lenne, ha nem rombolták volna le. A termelői kiszolgáltatottság már akkor is jelen volt az ágazatban, elsősorban az értékesítő rendszerek által. Ezt kiküszöbölendő, a szövetkezetek értékesítő vállalatokat hoztak létre, a MÉK-et, a Zöldért Vállalatot. A rendszerváltás időszakában sem volt szűklátókörű az érdekképviselői vezetése, hiszen a TOT menedzsmentje alapította az ATV-t, amely Agro tévéként kezdte meg a működését. Szintén az eredmények között említhető, hogy a természeti károk enyhítésére évtizedeken keresztül működött a Kölcsönös Támogatási Alap. Ebbe az alapba tették be a szövetkezetek a pénzüket, és ebből adtak hitelt a bajba jutottaknak. A szektor pénzellátása mindig problémás volt, különösen a rendszerváltás időszakában. A szövetkezeti szervezeti rendszer alapította a Mezőbankot. Arra számítottak, hogy ez a bank érzékenyebb lesz a mezőgazdasági problémák iránt, mint a Nemzeti Bank. Hogy nem így történt, az a politika bűne...

A TOT az érdekvégyesítés olyan eszközét is alkalmazta, mint a tüntetés. Még a rendszerváltás előtti utolsó pillanatban, 1989-ben az utakon voltak a traktorok, akkor, amikor a régi törvényi szabályozás élt, és még nem voltak szabályok az utcai demonstrációról. A ter-

selnie. Amit a tagok kérnek, feladatként meghatároznak, az érdekképviselőnek azt kell képviselnie, megvalósítania. Persze, nagyrészt a menekülési útvonalakat is meg kellett találni. Kérdés, hogy a sok-sok külső támadás ellenére megmaradtak-e azok az értékek, amelyeket a szektor megte-remtett, s ezek közül mi az, amelyeket továbbvihetnek.

A MOSZ segít a fejlődésben

Ez a szervezeti rendszer a sok támadás és rombolás ellenére egy dolgot biztosan továbbvisz: a szektorban dolgozók tudják, hogy a hatékonyság, a versenyképesség fejlesztése az egyedüli üdvözítő út. Ha ezt a szemléletet továbbviszik, akkor a magyar mezőgazdaságnak lesz valamiféle perspektívája, attól függetlenül, hogy milyen újabb rombolás következik. A szektorban dolgozók még tudják alkalmazni a technikát, vannak szakmai ismereteik, és a GPS irányította precíziós gazdálkodás mikéntjével is tisztában vannak. A szektor megmaradt képviselői ma is keresik a fejlődés útját, és a MOSZ segítségükre van ebben.

A főtitkár végül azt hangsúlyozta, milyen jó volna elérni, hogy a tevékenység szerkezete és a politika együttes hatásaként a magyar mezőgazdasági szereplők ne legyenek ismét alulértékelt, kiszolgáltatott és naponta letérdelni kényeszerű emberek. Mert ha a paraszt képes a gazdaságában megélni a sikert, akkor sokkal kisebb a kiszolgáltatottsága, és talán újra lesz valami abból, hogy a faluban gazdasági szervező erővé váljon a szektor. Van még csira a korábban elvetett vetőmagban, még lehet számítani rá. De rendkívül kockázatos időszak következik, mert ha a hatalom, a politika tartósan elnyomja az együttgondolkodás, a közösködés eszméjét, akkor nagy problémákkal kell még szembenézni, mert a világ nem erre halad – mondta végezetül Horváth Gábor.

H. GY.

Horváth Gábor: a MOSZ-nak a tagjait kell képviselnie

melőszövetkezeti szektor nem tűrte tovább az állami sarcot, mivel az árszabályozással állandóan fejték a szövetkezeteket. Ettől az időszaktól kezdve az árak felszabadítása is nagyobb ütemben valósult meg.

Horváth Gábor az ötven év második feléről – a rendszerváltás utáni időszakról – már nem nagyon tud konstruktív eredményekről beszámolni, aminek egyszerű az oka: a rendszerváltó elit nem értékelte helyén a szövetkezeti rendszert, nem erre akart építkezni – viszont ebből akart megdagodni. A szerzési vágy sokkal erősebb volt, mint az építkezési ambíció és képesség. Lényegében a mai napig issza annak a levét a magyar mezőgazdaság, hogy a szövetkezet, a szövetkezés gondolata hitelét veszítette. A rendszerváltó elit nem ismerte el, hogy állami mechanizmusok nélkül is lehetett működni.

Az érdekképviselőnek a rendszerváltás után nincsen transzmissziós szerepe, a MOSZ-nak a tagjait kell képvis-